

Heraanleg Minnewaterpark, Brugge: Resultaten archeologische prospectie zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek)

Deel 3: Programma van Maatregelen

Opdrachtgever: Stad Brugge
Burg 12, 8000 Brugge
Uitvoerder: Raakvlak cel Stadsarcheologie
Komvest 45
8000 Brugge
T +32 [0]50 32 45 67
E stadsarcheologie@brugge.be

© Raakvlak, cel Stadsarcheologie, januari-april 2022

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Raakvlak, cel Stadsarcheologie

Inhoudstabel:

1. Inleiding
2. Gemotiveerd advies over het al dan niet moeten nemen van maatregelen
3. Bijlagen

Inleiding

Deze archeologienota kadert in een geplande omgevingsvergunningsaanvraag. De bouwheer, stad Brugge, wil het meest bekende park van Brugge -het Minnewaterpark- opfrissen en opwaarderen met respect voor het verleden. Hierbij zijn meerdere bodemingrepen gepland, waaronder het vernieuwen van de dolomietpaden en het aanleggen van een nieuwe ontmoetingsplaats aan het Minnewater. Het ontwerp is van de hand van de collega's van Openbaar Domein Brugge.

Het projectgebied bevindt zich in een vastgestelde archeologische zone, de historische stadskern van Brugge. Aangezien de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300m² of meer bedraagt, is een archeologisch vooronderzoek verplicht volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 2015. Op deze basis wordt een archeologienota zonder ingreep in de bodem opgesteld.

Deze archeologienota werd opgesteld door Raakvlak cel Stadsarcheologie.

DEEL 3 : Programma van maatregelen

1. Administratieve gegevens

Initiatiefnemer en zakelijkrechthouder: Stad Brugge, Burg 12, B-8000 Brugge

Uitvoerder: Raakvlak, cel Stadsarcheologie

Auteurs: Frederik Roelens, Caroline Landscheere en Jari Hinsch Mikkelsen

Locatie/vindplaats: West-Vlaanderen, B-8000 Brugge, Minnewaterpark zn.

Bounding box (te groot, zie archeologieloket)

Naam site: Minnewaterpark zn, Brugge; code: BR21MI

Kadaster: Brugge, afdeling 3, sectie C, percelen 961P en 956G (zie Plan 2)

2. Gemotiveerd advies over het al dan niet moeten nemen van maatregelen

In de bureaustudie zijn verscheidene bronnen zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, de topografie, de geomorfologie, het bodemgebruik, de vegetatie en de historische ingrepen op het plangebied bekeken. Op basis van al deze data is een impactanalyse opgesteld van de geplande werken op het potentieel archeologisch bodemarchief.

Ten eerste kan gesteld worden dat het terrein, gezien de eerdere vondsten in de omgeving een eerder matig archeologisch potentieel heeft voor archeologische sporen en structuren vanaf de middeleeuwen.

Over de vroegste periode is omzeggens niks geweten over het plangebied. Met de aanleg van de tweede Brugse stadsomwalling (1297-1299) wordt het plangebied opgenomen in het stedelijk weefsel van de stad:

Tussen de Katelijnepoort en de Gentpoort ligt een meertje en ernaast, ten westen hiervan, het 13de-eeuwse Begijnhof. In de stadsrekeningen wordt de bouw van een eerste, houten brug vermeld: *pons retro Beghinas*. Het water waarover die brug ligt en die een zwak punt in de nieuwe stadsversterking vormt, wordt in 1306 'tgrote water' geheten. In de loop van de 14de eeuw duikt de term 'Minnewater' op, wat gemeenschappelijk water' zou betekenen.

Het Minnewater speelde een belangrijke rol in de hydrografie van Brugge. Het was het verzamelpunt van het grootste deel van het beek- en rivierwater dat vanuit de zandstreek naar Brugge stroomde. Dit langwerpige meertje is vermoedelijk in de 13de eeuw ontstaan als een soort stuwmeertje, door de bouw van de sluizen bij het huidige Sashuis. Hierdoor kon de toevloed van water in de stad min of meer onder controle worden gehouden, terwijl het niveauverschil met de binnenwateren van de stad het toeliet om een watermolen aan te drijven.

Aan beide zijden van het Minnewater werden twee extra zware torens neergezet. Deze dienden in de late middeleeuwen de toegang tot het Minnewater te bewaken. De westelijke toren, de Poertoren werd in 1398-1401 gebouwd door Jan Van Oudenaerde. Deze werd reeds vanaf de 15de eeuw als productieruimte en opslagplaats voor buskruit gebruikt, wat de naam 'Poertoren' verklaart. De oostelijke toren werd gesloopt in 1621, maar het benedengedeelte bleef bewaard en werd van circa 1780 tot circa 1914 als ijskelder gebruikt.

Vroeger bevonden zich rond het Minnewater drie molens: de stadsvolmolen (1646): een watermolen op de oostelijke oever (waar nu het kasteel de la Faille staat); de volmolen, een windmolen op de vesting naast de Minnewaterbrug symmetrisch met de Poertoren en de Kasteelmolen (vermoedelijk 13de eeuw), een watermolen aan de samenloop van het Bakkersreijtje en de Katelijnevest (de Hongersnoodmolen). Vermoedelijk werd het brede Minnewater in de middeleeuwen aangewend om de watermolens draaiende te houden.

Het sluizencomplex was uiteraard een stadsgebouw- een *steden huys*- waar het stadsbestuur nauwlettend op toezag, waardoor we beschikken over wat archiefdocumenten. Het beheren van de waterhuishouding zowel in Brugge als vooral in de wijde omgeving van de stad maakte eeuwenlang het voorwerp uit van de stedelijke machtspolitiek. Hierin wordt het plangebied niet nader omschreven.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein ook te achterhalen via cartografische bronnen.

Op alle beschikbare kaarten en plannen vanaf het midden van de 16de eeuw tot het begin van de 20ste eeuw is het plangebied grotendeels onbebouwd en doorsneden door verschillende grachten: de terreinen zijn in gebruik als bleekweides.

Op de (vrij) betrouwbare kaart van Marcus Gerards zien we dat het terrein centraal wordt doorsneden door een oost-west georiënteerde gracht. Langsheen deze gracht alsook langsheen het Minnewater staan diverse bomen en struiken, er is geen bebouwing afgebeeld. In de noordoostelijke punt staat één groot, noord-zuid georiënteerd bouwvolume onder zadeldak afgebeeld, dat toegankelijk is via een brug. Over het Bakkersreijtje, net boven het plangebied gelegen, zien we de Hongersnoodmolen en ernaast een zeskantig waterreservoir. Eenzelfde situatie wordt weergegeven op de 17de-eeuwse kaarten van Sanderus (1641) en van Jan Lobbrecht (1690).

In de oudste pre-kadastrale bronnen voor de Brugse binnenstad, de Zgn. Zestendelen (1580) is het plangebied gelegen in het Onze-Lieve-Vrouwezestendeel. Het is moeilijk exact te lokaliseren gezien er geen echte straatassen door lopen: ten noorden liggen het *Fonteynestratkin* (huidige Arsenaalstraat) en de *Wyngaertplatse*. Naast het sluizencomplex bevindt zich een gelijknamig huis, onder folio OLV/842: 'tstedenhuys ghezeyt Ten drien dueren, met schoone platse van lande totter veste'. Het overgrote deel van de gronden binnen het plangebied waren in gebruik als bleekweide.

Economisch begon het Minnewater pas in de 18de eeuw enige rol van betekenis te spelen, met de bouw van een faiencefabriek en als aanlegplaats voor de barge Brugge-Gent.

Zo kreeg Hendrik Pulinx (beeldhouwer, bouwmeester en potten bakker - 1698-1781) in 1750 van het stadsbestuur gratis de beschikking over gronden en gebouwen aan de oostzijde van het Minnewater om een faiencefabriek te beginnen. De geschiedenis van deze faiencefabriek is goed gedocumenteerd. Met uitzondering van de pannenloge bevinden alle fabrieksgebouwen zich buiten het plangebied.

Vanaf de 19de eeuw neemt het aantal bewaarde archivalische en cartografische bronnen aanzienlijk toe. Hieruit weten we duidelijk dat de gronden tussen het Wijngaardplein en de watermolen oorspronkelijk behoorden aan de stad en gebruikt werden door de stadsbouwmeester, die in het sashuis woonde. In de achterliggende tuinzone van dit sashuis, gelegen binnen het plangebied stond de opslagplaats van allerlei bouwmaterialen van de

stad, de zogenaamde “pannenloge”. Het gaat volgens een bewaarde akte uit 1803 duidelijk om een schuurachtige constructie: *de logie met houten weeghen (=wanden) en met pannen ghedekt*. De logie is 95 voet lang en 52 voet breed, of omgerekend 26m op 14m. De pannenloge kunnen we dankzij een plan bewaard in het Rijksarchief, gedateerd 1783, vrij exact situeren.

Volgens dezelfde archivalische bron was er nog een cluster van bewoning aan de oostzijde van het Minnewater: de stadsvolmolen, twee huizen en een *cleen stalleken*, evenwel allemaal buiten het plangebied gelegen.

Op de oudste kadasterplannen uit het begin van de 19de eeuw zien we een gelijkaardig beeld: het merendeel van het plangebied is in gebruik als bleekweide. De voormalige pannenloge/faiencefabrieksloods, die in 1803 nog beschreven wordt, is niet meer afgebeeld op het Napoleontisch kadasterplan van 1811 en het Primitief kadaster (1835). Volgens de bijhorende kadastrale leggers zijn de gronden inderdaad allemaal eigendom van de weduwe van bleker Antonius Banckaert, inclusief de voormalige stadswatermolen (C957) alsook de 3 huisjes rondom de hongersnoodmolen met kadasternummers 960-961 en 962. We zien éénzelfde situatie op de Poppkaart van 1854 en de Poppkaart van 1865. Volgens de kadastrale leggers van 1865 is de blekersfamilie Banckaert dan nog steeds eigenaar van de gronden.

Omstreeks de eeuwwisseling krijgen de gronden aan de oostzijde van het Minnewater een andere invulling:

a) de bleekweides binnen het plangebied komen in handen van Ludovic Fraeys de Verbeke, die er een neogotisch kasteel ‘t Fraeyhuis liet bouwen met aanhorigheden (portierswoning, garage, terrasconstructie, tuinaanleg).

b) de voormalige hongersnoodmolen en omliggende bebouwing, in het zuidoosten van het plangebied en grotendeels erbuiten gelegen, wordt sterk verbouwd en/of geïntegreerd in een industriële brouwerij, brouwerij Du Lac.

c) ter hoogte van de voormalige stadsvolmolen, dus ten noorden van het plangebied, wordt een neogotisch kasteel gebouwd in 1893, genaamd kasteel de la Faille, een ontwerp van Charles Dewulf. Deze laatste is zichtbaar op het kadasterplan uit 1899.

Het Fraeyhuis werd in 1969 gesloopt, met uitzondering van de portierswoning nabij de Katelijnevest.

De gronden zouden aansluitend verkaveld worden. Het stadsbestuur kocht echter op 9 augustus 1974 het 1,55 hectare grote terrein op om te herbestemmen als openbaar park. Aansluitend wordt ook het omvangrijke complex van brouwerij Du Lac gesloopt in 1975, inclusief de verbouwde resten van de hongersnoodmolen. Hiervan werd enkel de St-Arnolduspoort behouden.

In 1979 tenslotte kocht de stad het kasteel de la Faille, gelegen aan de rand van het Minnewater, aan. Bijgevolg kreeg het park een oppervlakte van ongeveer 2 hectare. Sinds de inhuldiging van het Minnewaterpark in 1979 werden geen noemenswaardige aanpassingen doorgevoerd.

De voorziene werken hebben een beperkte impact op de bodem. In de omgevingsvergunningsaanvraag gaat het om volgende werkzaamheden:

- Het vernieuwen van de dolomietpaden

De bestaande dolomietpaden die dateren uit 1979 worden opgebroken en vernieuwd. De paden komen grotendeels op dezelfde plaatsen te liggen. Enkel nabij het schaakbord worden het trace lokaal aangepast. Volgens de ontwerpplannen wordt uitgegaan van een opbouw bestaande uit

geotextiel, steenslagfundering en een dolomietpakket, samen zo'n 30cm dik. De paden worden lokaal breder in functie van een goede afwatering: volgens de plannen wordt deze helling over een zone van 70cm aan weerszijden van het pad voorzien, zij het met een zeer beperkte opbouw van maximaal 9cm hellend richting maaiveldniveau/nulpas. De hiermee gepaard gaande bodemingreep is verwaarloosbaar.

- De aanleg van grindgazonstroken na het verwijderen van dolomietpaden

Delen van de bestaande dolomietpaden worden opgebroken en vervangen door grindgazon. Ook hier is de bestaande en de geplande verticale impact beperkt tot 30cm tov het maaiveld. Het aandeel nieuwe verharding omvat een analoge helling van 70cm breed zoals hierboven beschreven bij de nieuwe dolomietpaden. Ook hier is de impact op de bodem als verwaarloosbaar in te schatten.

- De aanleg van een nieuwe 'ontmoetingszone' nabij het water (ca.325m²)

In het westen van het plangebied wordt een nieuw plein gemaakt met zicht op het water. Voor de aanleg van die 'ontmoetingszone' is een verticale bodemingreep gepland van 42cm ten opzichte van het huidige maaiveld. Het plein wordt omzoomd met gebakken straatstenen, waarvoor een opbouw voorzien wordt van zo'n 27cm ten opzichte van het maaiveld.

De bodemingrepen bij de resterende omgevingsaanleg (zitbanken, fietsenstalling, fundering bruggetje, fundering poortjes, aanleg plantenborders) zijn verwaarloosbaar en/of hebben een zeer lokale impact op het bodemarchief.

Samenvattend gaan deze plannen gepaard met een aanzienlijk aantal m² bodemingreep. Het merendeel betreft echter een nuloperatie: bij het vernieuwen van de huidige wandelpaden door ofwel een nieuw dolomietpad, ofwel door grindgazonstroken, komen omzeggens geen nieuwe bodemingrepen voor. Deze nieuwe paden/stroken volgen grotendeels het bestaande tracé, met uitzondering van een zone nabij het zgn. 'schaakbord' in het zuiden van het plangebied.

In totaal betreft het een nieuwe bodemingreep van 325m² (ontmoetingszone) + circa 80 lopende meter wandelpad.

De uitgevoerde bureaustudie is volledig. Alle verstoringen op het plangebied, voor zover deze gekend, zijn opgelijst. Alle volumes zijn nauwkeurig aangeduid op het syntheseplan (infra, Plan 19).

Op basis van deel 2 (zie deel 2: Verslag van Resultaten) kan gesteld worden dat er op het plangebied algemeen gesproken wel een potentieel tot kennisvermeerdering aanwezig is. Verder onderzoek met ingreep in de bodem wordt evenwel niet geadviseerd in het licht van de geplande werkzaamheden:

De geplande werkzaamheden gaan gepaard met een aanzienlijk aantal m² bodemingreep. Het merendeel betreft echter een nuloperatie: bij het vernieuwen van de huidige wandelpaden door ofwel een nieuw dolomietpad, ofwel door grindgazonstroken, komen omzeggens geen nieuwe bodemingrepen voor. Deze nieuwe paden/stroken volgen grotendeels het bestaande tracé, met uitzondering van een zone nabij het zgn. 'schaakbord' in het zuiden van het plangebied. In de zone met de grootste archeologische verwachting (noordoosten, voormalige pannenloge) treden geen werken op.

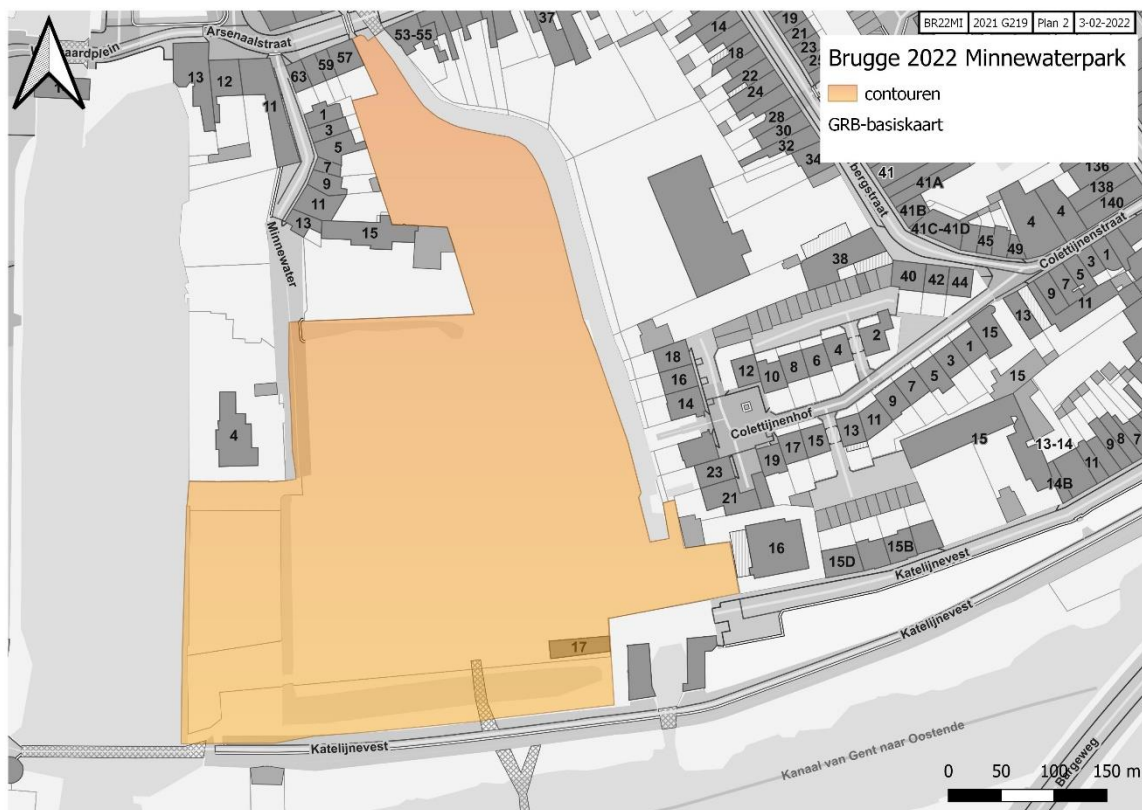
In totaal betreft het een nieuwe bodemingreep van 325m² (ontmoetingszone) tot 42cm onder het maaiveld + circa 80 lopende meter nieuw wandelpad, met een geplande verticale impact van 30cm onder het maaiveld.

De kans op het aantreffen van in situ archeologische sporen en structuren in de zone van de nieuwe ontmoetingsplaats is laag: mogelijk wordt de top van een bleekweidegracht aangesneden. Het kennispotentieel van de bovenzijde van dergelijke gracht is minimaal.

De kans dat er bij de aanleg van de nieuwe wandelpaden in het centraal/in het zuiden van het plangebied restanten (funderingen, keldermuren) van het 20ste-eeuwse Fraeyhuis gevonden worden, is reëel. Het Fraeyhuis is pas in 1969 gesloopt. Alle bouwplannen en fotografische opnames zijn beschikbaar. De eventuele archeologische registratie van dergelijke structuur leidt nooit tot kenniswinst en is dus niet wenselijk.

Omwille van deze redenen wordt er geen programma van maatregelen opgesteld.

De bouwheer wordt wel gewezen op de vondstmeldingsplicht.

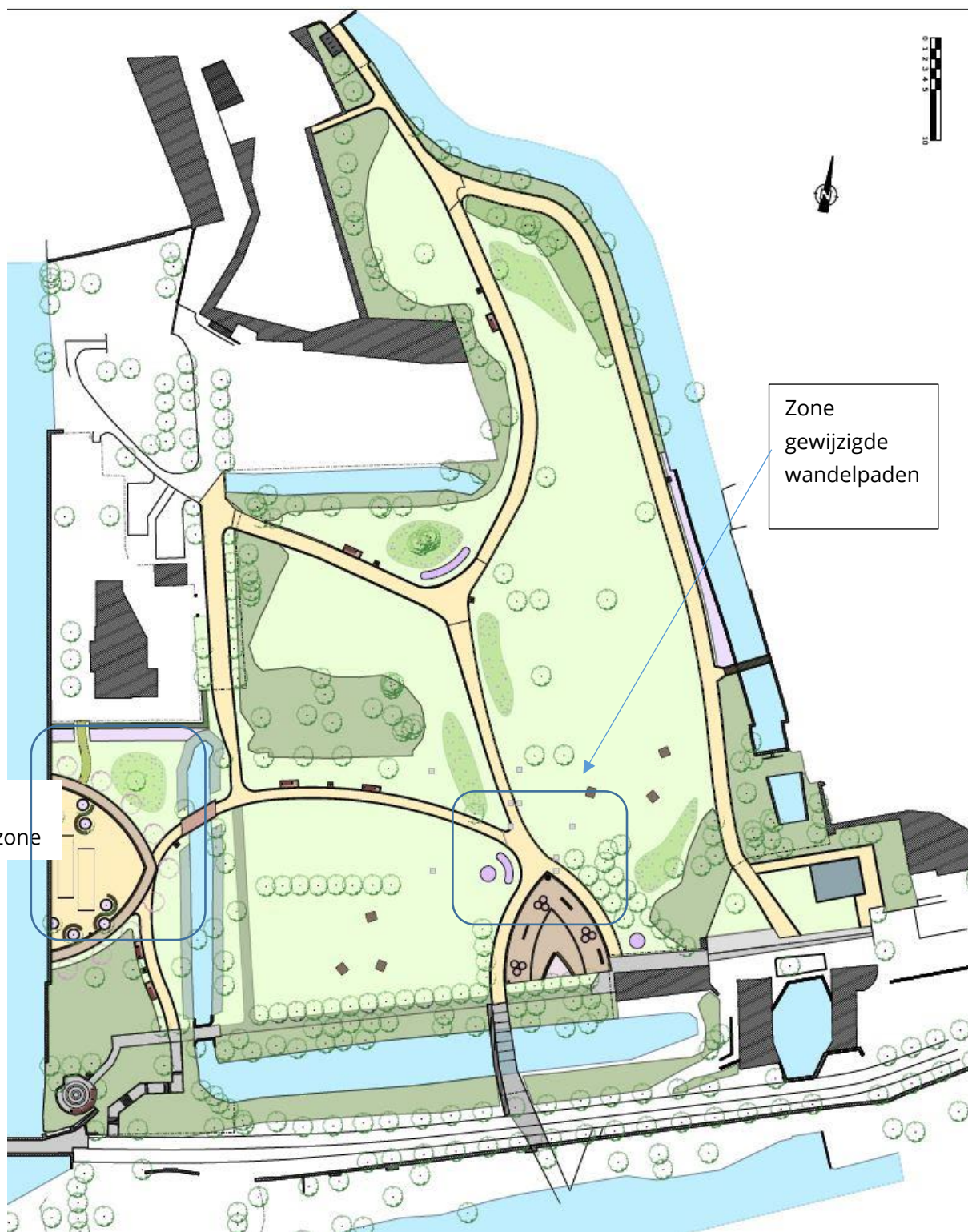

Figuur 1/Plan 2: het plangebied (oranje polygoon) op het GRB

Bestaande toestand

Figuur 2: Plan Bestaande Toestand (bron: stad Brugge openbaar domein)

Figuur 3: Plan Nieuwe Toestand (bron: stad Brugge openbaar domein)

Figuur 4/Plan 23: syntheseplan met aanduiding van de gekende, verdwenen bebouwing en de geplande bodemingrepen

3. Bijlage

Lijst figuren

- Figuur 1/Plan 2: aanduiding van het plangebied t.o.v. het GRB
- Figuur 2: plan bestaande toestand
- Figuur 3: plan nieuwe toestand
- Figuur 4/Plan 17: syntheseplan met aanduiding van de geplande bodemingrepen t.o.v. de huidige toestand.